

การจัดการทรัพยากรป่าไม้ในสังคมพหุวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยขมนอก
ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
Forest Resource Management in a Multicultural Society in
Ban Huay Khom Nork Community, Mae Yao Subdistrict, Mueang
District, Chiang Rai Province

วินิจ ผาเจริญ¹, ชาญชัย ฤทธิร่วม² และ กรวิทย์ เกาะกลาง³
Winit Pharcharuen¹, Chanchai Rittiruum² and Koravit Koklang³

Received: 3 November 2022; Revised: 5 December 2022; Accepted: 6 December 2022

บทคัดย่อ

การศึกษาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในสังคมพหุวัฒนธรรม ชุมชนบ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นการศึกษาถึงกระบวนการและการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบนำสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มผู้นำ/ตัวแทนห้อย่อมชุมชน 12 คน พบว่า กระบวนการสำหรับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในสังคมพหุวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยขมนอก ได้แก่ 1) การประชุมเกี่ยวกับการร่วมหาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ 2) การจัดตั้งผู้นำของแต่ละห้อย่อมชุมชน 3) การจัดตั้งกลุ่ม หรือเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ 4) การวางแผน ร่วมหาแนวทางเพื่อการจัดทำปฏิทินชุมชน และ 5) การสร้างแผนงานประจำปี/ปฏิทินชุมชน และแบบสอบถามสำหรับกลุ่มหัวหน้าหรือตัวแทนครัวเรือน จำนวน 267 คน พบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ 1) ไฟป่าที่มาจากนอกพื้นที่เขตรับผิดชอบ 2) ความแตกต่างทางด้านความคิด 3) ขาดการร่วมมือจากชุมชนในการเข้าร่วมกิจกรรม และ 4) บริเวณพื้นที่สถานที่สำคัญเข้าถึงยากลำบาก

¹ วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้; School of Administrative Studies, Maejo University.

² มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย; Chiang Rai Rajabhat University.

³ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี; Prince of Songkla University, Suratthani Campus.

Corresponding Author, E-mail: winit.phacharuen@gmail.com

คำสำคัญ: การจัดการทรัพยากรป่า; สังคมพหุวัฒนธรรม; การมีส่วนร่วมของประชาชน

Abstract

The research aimed to study process and participation in forest resource management. The research instrument used in the study was the interview to 12 community leaders / representatives. It was found that the process for managing forest resources consisted of 1) the meeting forest resource management 2) appointment of leaders in each community 3) Establishing groups or networks related to forest resource management 4) joint planning for creating a community calendar and 5) creating an annual forest management plan / community calendar. A questionnaire for 267 household heads or representatives found that participation in forest resource management was at a medium level. Problems and obstacles in the management of forest resources include 1) the forest fires from outside the area 2) thought differences 3) the lack of cooperation from the community to participate in activities and 4) problems accessing important locations.

Keywords: forest resource management; multicultural society; public participation

บทนำ

ทรัพยากรป่าไม้ไม่มีความสำคัญกับวิถีชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากจะเป็นทรัพยากรที่สำคัญสำหรับการผลิตปัจจัยสี่แล้ว ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์กับแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธาร สภาพดิน ฟ้า อากาศ ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ และระบบนิเวศของสัตว์โดยตรง หากในพื้นที่ใดที่มีทรัพยากรป่าไม้ที่เสื่อมโทรม ในพื้นที่นั้นจึงมีโอกาสนในการเกิดภัยพิบัติที่สูง เช่น ดินถล่ม อุทกภัย เป็นต้น จากรายงานสถานการณ์ป่าไม้ของประเทศไทย 2560-2561 พื้นที่ป่าไม้ประเทศไทยประจำปี 2560 จากการแปลภาพถ่ายดาวเทียมโดยกรมป่าไม้และคณะวนศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พบว่า ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้ ร้อยละ 31.58 ซึ่งพื้นที่ป่าไม้ในช่วงระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา ค่อนข้างจะคงที่อยู่ที่ร้อยละ 31 แม้ว่าพื้นที่ป่าไม้จะคงที่ แต่จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นได้ทำให้การใช้ทรัพยากรเพิ่มขึ้นในหลาย ๆ ด้าน เช่น การสร้างที่อยู่อาศัย การทำการเกษตรเพื่อยังชีพ ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น อุปสงค์อุปทานสำหรับใช้ไม้ทั้งอุตสาหกรรมผลิตกระดาษ เฟอร์นิเจอร์ และพลังงาน และอื่น ๆ (มูลนิธิสืบนาคเสถียร, 2561)

สาเหตุสำคัญของความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพื่อครอบครองที่ดิน การส่งเสริมการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เพื่อการส่งออก การกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่ากระทำไม่ชัดเจนหรือไม่กระทำเลยในหลาย ๆ พื้นที่ การจัดสร้างสาธารณูปโภคของรัฐ ไฟไหม้ป่า การทำเหมืองแร่ (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2554)

พื้นที่บ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมืองจังหวัดเชียงราย มีสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นที่ราบระหว่างหุบเขา และที่ราบสูง มีภูเขาล้อมรอบบริเวณพื้นที่ชุมชน และหมู่บ้านบริวาร หรือห้วยอมชุมชน บ้านห้วยขมนอกเป็นพื้นที่ชุมชนที่มีหลากหลายทางชาติพันธุ์ มีทั้งหมด 3 กลุ่มชาติพันธุ์ ประกอบไปด้วย กลุ่มปกากะญอ กลุ่มอาข่า และกลุ่มลาหู่ ซึ่งมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าร่วมกัน โดยในอดีตนั้น สภาพพื้นที่ป่าไม้บ้านห้วยขมนอกมีความเสื่อมโทรมเป็นอย่างมาก สาเหตุหนึ่งเกิดจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ การใช้สารเคมีในภาคการเกษตร การบุกรุกแผ้วถางป่าเพื่อขยายที่ทำกิน ประกอบกับการสัมปทานป่าในพื้นที่ช่วงปี พ.ศ. 2520-2526 ลักษณะทางความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม ที่แตกต่างกันจึงส่งผลให้สภาพของทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้เกิดความเสื่อมโทรม ทำให้พื้นที่ป่าดั้งเดิมกลายเป็นเขาหัวโล้น โดยในปัจจุบันชุมชนบ้านห้วยขมได้มีการรวมตัวกัน เพื่อจัดการกับปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ เช่น ตั้งกฎระเบียบ ปักเขตแนว ดูแลรักษา การถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ไปยังกลุ่มเยาวชน เป็นต้น (บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน), 2551) เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาถึงกระบวนการในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ สภาพปัญหาและอุปสรรคการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เพื่อให้ได้แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในสังคมพหุวัฒนธรรมในพื้นที่บ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ที่มีประสิทธิผล และยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในสังคมพหุวัฒนธรรมในพื้นที่บ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในสังคมพหุวัฒนธรรมในพื้นที่บ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในสังคมพหุวัฒนธรรม ชุมชนบ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย มีวิธีการดำเนินการวิจัยประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษานี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้นำ/ตัวแทนหอย่อมชุมชน 5 ชุมชน และกลุ่มหัวหน้าหรือตัวแทนครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีทั้งหมด 6 หอย่อมชุมชน ได้แก่ 1) บ้านสุขเกษม 2) บ้านหนองผักหนาม 3) บ้านห้วยขมภู 4) บ้านจะแตะ และ 5) บ้านสองแควพัฒนา ซึ่งมีทั้งหมด 804 ครัวเรือน

กลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม สำหรับกลุ่มแรก คือ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มผู้นำ/ตัวแทนชุมชนใช้การสุ่มแบบเจาะจงชุมชนทั้งหมด 6 หอย่อมชุมชน ผู้นำ/ตัวแทนซึ่งเป็นผู้ที่มีข้อมูลพื้นฐาน และข้อมูลเชิงลึกที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการป่าในพื้นที่บ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย โดยจะเลือกหอย่อมชุมชนละ 2 คน รวมกลุ่มผู้นำ/ตัวแทนหอย่อมชุมชน ทั้งหมด 12 คน

กลุ่มที่สอง ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างหัวหน้าหรือตัวแทนครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย โดยใช้ความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95 ใช้สูตรของ TARO YAMANE เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นแทนจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ผู้วิจัยได้เลือกประชากรตัวอย่างโดยวิธีการเลือกเป็นไปตามโอกาสทางสถิติ เนื่องจากทราบจำนวนประชากรที่แน่นอนจึงเลือกใช้สูตร

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2} \quad (\text{Yamane, 1973 อ้างใน อีรวุฒิ เอกะกุล, 2542})$$

เมื่อ	e	=	ความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่าง (ในที่นี้ใช้ 0.05)
	n	=	ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
	N	=	ขนาดของประชากร

จากสูตรสามารถคำนวณค่ากลุ่มตัวอย่างได้ 267 ครัวเรือน จากจำนวนครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

2. เครื่องมือที่ใช้วิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบ ได้แก่

2.1 แนวทางการสัมภาษณ์/การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และแนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการ ปัญหา/อุปสรรคการจัดการป่าในพื้นที่บ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงรายร่วมกับกลุ่มผู้นำหรือตัวแทนห้อย่อมชุมชน จำนวน 12 คน

2.2 แบบสอบถาม

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่า

โดยการสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นหัวหน้าครัวเรือน หรือตัวแทนทั้งหมด 267 คน ในพื้นที่บ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

2.3 แนวทางการจัดเวทีชุมชนเกี่ยวกับแนวทางในการจัดการป่าในพื้นที่บ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย โดยเป็นการจัดเวทีชุมชนร่วมกับชุมชน

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้มีดังนี้

3.1 การสำรวจสภาพพื้นที่รายห้อย่อมชุมชนในพื้นที่บ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

3.2 การสำรวจสภาพพื้นที่ป่าในพื้นที่บ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

3.3 การสัมภาษณ์/การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงลึกร่วมกับผู้นำ/ตัวแทนห้อย่อมชุมชน ทั้งหมดจำนวน 12 คน (ห้อย่อมชุมชนละ 2 คน) โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำ/ตัวแทนห้อย่อมชุมชนพร้อมกับการบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ ในประเด็นกระบวนการ ปัญหา/อุปสรรคการจัดการป่าในพื้นที่บ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

3.4 การเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างหัวหน้า/ตัวแทนครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ทั้งหมด 6 ห้อย่อมชุมชน การเก็บข้อมูลโดยใช้กลุ่มตัวอย่างให้ค่าคะแนนระดับของการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าในพื้นที่บ้านห้วยขมนอก ลักษณะของคำถามแบ่งเป็น 4 หัวข้อใหญ่ คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ใช้แบบวัดมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ซึ่งมี 5 ระดับ ได้แก่

ไม่เคย	หมายถึง ท่านไม่มีส่วนร่วมในการจัดการป่า
เล็กน้อย	หมายถึง ท่านมีส่วนร่วมในการจัดการป่าในระดับน้อย
ปานกลาง	หมายถึง ท่านมีส่วนร่วมในการจัดการป่าในระดับปานกลาง
มาก	หมายถึง ท่านมีส่วนร่วมในการจัดการป่าในระดับมาก
มากที่สุด	หมายถึง ท่านมีส่วนร่วมในการจัดการป่าในระดับมากที่สุด

ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการประเมินการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าโดยใช้เกณฑ์การประเมินดังนี้

$$\text{อันตรภาคชั้น} = \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้นที่ต้องการ}}$$

การศึกษาครั้งนี้ได้แบ่งคะแนนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่า 5 ระดับ คือ น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก และมากที่สุด โดยมีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดเท่ากับ 5 คะแนน และต่ำที่สุดเท่ากับ 1 คะแนน

$$\text{อันตรภาคชั้น} = \frac{5 - 1}{5} = 0.8$$

การแปลความหมายคะแนนการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำธรรมชาติใช้เกณฑ์ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 1.0-1.8 หมายถึง มีส่วนร่วมในการจัดการป่าน้อยที่สุด

ค่าเฉลี่ย 1.9-2.6 หมายถึง มีส่วนร่วมในการจัดการป่าน้อย

ค่าเฉลี่ย 2.7-3.4 หมายถึง มีส่วนร่วมในการจัดการป่าปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 3.5-4.2 หมายถึง มีส่วนร่วมในการจัดการป่ามาก

ค่าเฉลี่ย 4.3-5.0 หมายถึง มีส่วนร่วมในการจัดการป่ามากที่สุด

3.5 การจัดเวทีชุมชนเกี่ยวกับแนวทางในการจัดการป่าในพื้นที่พื้นที่บ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย โดยเป็นการจัดเวทีชุมชนร่วมกับชุมชน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์/การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้นำ/ตัวแทนหอย่อมชุมชน

4.2 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์/การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้นำ/ตัวแทนหอย่อมชุมชน

4.3 เมื่อผู้วิจัยรวบรวมแบบสอบถามแล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป Microsoft Excel เพื่อแปรผลข้อมูล ดังนี้

- ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการหาค่าร้อยละ (Percentage)

- ข้อมูลการมีส่วนร่วม วิเคราะห์โดยการหาค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

4.4 วิเคราะห์ข้อมูลจากการจัดเวทีชุมชน เป็นการวิเคราะห์แนวทางในการจัดการป่าในพื้นที่พื้นที่บ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เพื่อให้ได้แนวการจัดการป่าที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในสังคมพหุวัฒนธรรม ชุมชนบ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นการศึกษาถึงกระบวนการในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และปัญหาอุปสรรคการจัดการทรัพยากรป่าไม้ กลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้นำ/ตัวแทนหย่อมชุมชน 6 ชุมชน ชุมชนละ 2 คน รวมเป็น 12 คน จากการสุ่มแบบเจาะจง และ 2) กลุ่มหัวหน้าหรือตัวแทนครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านห้วยขมนอก จำนวน 267 คน โดยใช้ความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95 ใช้สูตรของ TARO YAMANE เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ 1) แบบนำสัมภาษณ์ สำหรับข้อมูลกระบวนการจัดการทรัพยากรป่าไม้และปัญหาอุปสรรคการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และ 2) แบบสอบถามสำหรับข้อมูลการมีส่วนร่วมการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ผลการศึกษามีดังต่อไปนี้

กระบวนการสำหรับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในสังคมพหุวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยขมนอก ได้แก่ 1) การประชุมเกี่ยวกับการร่วมหาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ มีทำประชาคมร่วมกับสมาชิกในชุมชน กลุ่มเยาวชน กลุ่มปกากะญอ กลุ่มลาหู่ และกลุ่มอาข่า ซึ่งอาศัยอยู่กระจายตามหย่อมชุมชนทั้ง 6 หย่อมชุมชน เพื่อร่วมรับฟังการประชุมเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ 2) การจัดตั้งผู้นำของแต่ละหย่อมชุมชน ทั้งหมด 6 หย่อมชุมชน โดยในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของแต่ละหย่อมชุมชนจะต้องมีตัวแทน หรือผู้นำสำหรับเป็นผู้ประสานความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน 3) การจัดตั้งกลุ่มหรือเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ คือ กลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ชื่อกลุ่มเกอญอโพพักทักษ์สายน้ำ มีการจัดตั้งกฎระเบียบในการเข้าใช้พื้นที่ป่า โดยกลุ่มเยาวชนนั้นมีหน้าที่ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ

ของชุมชน ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของเยาวชน และชุมชนมาร่วมมือกันจัดการในการตรวจการณ์การลักลอบตัดไม้และจับสัตว์ป่าในเขตพื้นที่อนุรักษ์ของชุมชนตลอดทั้งปี ตรวจสอบการเจริญเติบโตของต้นไม้ รวมถึงการบันทึกต้นไม้พันธุ์ไม้ต่าง ๆ ในพื้นที่ป่าของชุมชน 4) การวางแผนเพื่อร่วมหาแนวทางเพื่อการจัดทำปฏิทินชุมชน เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งมาจากความต้องการของชุมชนที่ต้องมีการปลูกป่าเสริม การฟื้นฟูผืนป่า การทำแนวกันไฟเพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่า รวมถึงการดำเนินการเกี่ยวกับเอกสารเพื่อขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความร่วมมือจากทุกภาคส่วน และ 5) การสร้างแผนงานประจำปี ปฏิทินชุมชนที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่บ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย มีกิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการป่า ทั้งหมด 10 กิจกรรม ในแต่ละกิจกรรมได้ระบุช่วงเวลา กลุ่มเป้าหมาย และแนวทางการดำเนินกิจกรรม โดยกลุ่มเป้าหมาย มี 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) สมาชิกชุมชน 2) กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ/ไม่เป็นทางการ แกนนำกลุ่ม 3) กลุ่มครัวเรือน กลุ่มอาชีพ กลุ่มสตรี กลุ่มบุรุษ และ 4) กลุ่มเด็กและเยาวชน มีแนวทางการดำเนินการโดย 1) การใช้หลักความเชื่อของแต่ละศาสนามาปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมตามแผนการจัดการ 2) การสร้างการมีส่วนร่วมภายในครอบครัว ภายในชุมชน และระหว่างชุมชนในการดำเนินกิจกรรมตามแผนการจัดการ และ 3) การกำหนดขอบเขต การออกกฎระเบียบชุมชนในการดำเนินกิจกรรมตามแผนการจัดการอย่างมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน องค์กร หน่วยงานของรัฐ

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านห้วยขมนอกในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 3.17 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 1.1822) เมื่อพิจารณารายประเด็น ชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 3.62 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 1.2059) ซึ่งมีกิจกรรมที่มีความโดดเด่นในการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติของชุมชน คือ กิจกรรมการป้องกันไฟป่า/ทำแนวกันไฟ กิจกรรมคั้นชีวิตสู่ป่าและสายน้ำ กิจกรรมปลูกป่าต้นน้ำ กิจกรรมค่ายเด็กและเยาวชนอนุรักษ์ป่าและสายน้ำตามลำดับ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 3.20 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 1.0436) (ค่าเฉลี่ย = 3.19 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 1.2617) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลอยู่ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย = 2.68 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 1.2175) นอกจากนั้นชุมชนบ้านห้วยขมนอกที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรมยังมีการใช้ภูมิปัญญา ทั้งที่มีความเหมือนและแตกต่างของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การถ่ายทอดองค์ความรู้ คำสั่งสอนจากรุ่นสู่รุ่นของบรรพบุรุษสู่การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ทางด้านหน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

ยังมีส่วนร่วมในการสนับสนุนด้านงบประมาณ กล้าพันธุ์ไม้ อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการดับไฟป่า องค์ความรู้ทางด้านวิชาการ รวมถึงการร่วมดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ เป็นต้น

ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านห้วยขมนอก เป็นการเก็บข้อมูลโดยกระบวนการกลุ่ม (Focus Group) จากกลุ่มตัวอย่างที่มีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง คือ กลุ่มผู้นำหรือตัวแทนชุมชน ที่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าในพื้นที่บ้านขมนอก ซึ่งปัญหาและอุปสรรคการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชุมชนบ้านห้วยขมนอกมีทั้งหมด 5 ประเด็น ได้แก่ 1) ปัญหาไฟป่าที่มาจากนอกพื้นที่เขตรับผิดชอบที่ลุกลามเข้ามาในพื้นที่ป่าของชุมชน รวมถึงปัญหาเรื่องการกลั่นแกล้งผู้นำและกลุ่มกำลังป้องกันไฟป่าของชุมชน เช่น การลักลอบเผาในเขตพื้นที่ไร่ร้างหรือเขตพื้นที่ที่มีการทำเขตแนวกันไฟ และการทำลักลอบปล่อยลมยาง เผายางรถผู้นำในขณะปฏิบัติหน้าที่ เป็นต้น 2) ปัญหาความแตกต่างทางด้านความคิดของกลุ่มคนที่ต้องการพัฒนาพื้นที่ป่ากับกลุ่มคนที่ต้องการอนุรักษ์พื้นที่ป่า จึงมีความขัดแย้งในเรื่องการพัฒนาพุทธสถานในพื้นที่ป่าชุมชน จึงมีความต้องการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่กลุ่มคนบางกลุ่มเห็นว่าการพัฒนาดังกล่าวจะก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรป่าไม้ 3) ขาดการร่วมมือจากชุมชนในการเข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ ภาระด้านการประกอบอาชีพ ขาดทุนทรัพย์ รวมถึงวัสดุอุปกรณ์ในการร่วมกิจกรรม และ 4) ปัญหาการเข้าถึงบริเวณ/สถานที่สำคัญของชุมชนโดยแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านห้วยขมนอก ได้แก่ 1) จัดประชุมเตรียมสำหรับการรับมือกับไฟป่า และเพิ่มความตระหนัก ความสำคัญของกิจกรรม 2) การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อความสามัคคีในพื้นที่บ้านห้วยขมนอก 3) การเพิ่มความถี่ในการจัดอบรมให้ความรู้แก่ชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมมากยิ่งขึ้น 4) การจัดสรรงบประมาณที่เพียงพอสำหรับการพัฒนาพื้นที่บ้านห้วยขมนอก

อภิปรายผลการวิจัย

การจัดการทรัพยากรป่าไม้ในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนบ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย โดยกระบวนการในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนบ้านห้วยขมนอก มีการประชุมจัดตั้งผู้นำ 6 หย่อมชุมชนและการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ สอดคล้องกับการศึกษาของพิมจันทร์ แสงจันทร์และคณะ (2557) ที่ได้ศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง จังหวัดชัยนาท ที่พบว่า ชุมชนมีบทบาทหลักในการบริหารจัดการใน

รูปแบบคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนจากตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านเพื่อตัดสินใจวางแผน บริหารหาแหล่งสนับสนุนงบประมาณ โดยยึดหลัก “ผู้ฟังฟังป่า ย่อมต้องรู้คุณค่าป่า” และยังสอดคล้องกับการศึกษาของสมคิด ปัญญาดี (2556) ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ป่าไม้และการมีส่วนร่วมของชาวเขาเผ่าปกาเกอญอ ตำบลแม่เงา อำเภอมะแม่ง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีการฟื้นฟูสภาพป่าไม้ เช่น ปลุกต้นไม้ในวันสำคัญ เป็นการปลูกป่าเสริมป่าธรรมชาติ เพื่อให้ทดแทนป่าที่หายไป และพยายามบำรุงรักษาของเดิมที่สมบูรณ์อยู่แล้วให้คงเดิม โดยในพื้นที่บ้านห้วยขมนอกได้มีการจัดกิจกรรมปลูกป่าต้นน้ำ ซึ่งมีการจัดขึ้นในช่วงเดือนสิงหาคม และเดือนธันวาคมของทุกปี นอกจากนั้นชุมชนบ้านห้วยขมนอกได้มีการร่วมสร้างปฏิทินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งมีทั้งหมด 10 กิจกรรม ซึ่ง 7 ใน 10 ของกิจกรรมได้มีกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มเด็กและเยาวชน แสดงให้เห็นว่าการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่บ้านห้วยขมนอกได้ให้ความสำคัญกับกลุ่มเด็กและเยาวชน แต่ไม่สอดคล้องกับการศึกษาของ สุลิยา อัมมวงศ์ และคณะ (2560) ที่ศึกษาการเสริมสร้างความรู้ และความตระหนักในการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้แก่เยาวชน โดยการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียน บ้าน และวัด : กรณีศึกษา เยาวชนโรงเรียนบ้านโนนสมบูรณ์ เมืองบอลิกัน แขวงบอลิคำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่พบว่า คณะกรรมการคุ้มครองป่าชุมชนหมู่บ้านโนนสมบูรณ์ไม่มีการส่งเสริมคนรุ่นใหม่ คือ เด็กและเยาวชนในหมู่บ้านอย่างเป็นระบบ เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการคุ้มครองป่าชุมชน และยังไม่มีมีการสร้างกิจกรรมส่งเสริมให้เด็กเยาวชนคนรุ่นใหม่เข้ามามีบทบาทร่วมด้วยช่วยกันในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนบ้านห้วยขมนอก โดยการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านห้วยขมนอกอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของจักรพงษ์ พวงงามชื่น (2556) ได้ศึกษาการพัฒนาแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษา บ้านทาป่าเปา ตำบลทาปลาดุก อำเภอมะทา จังหวัดลำพูน ที่พบว่า ในภาพรวมชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในระดับปานกลาง นอกจากนั้นยังพบการมีส่วนร่วมของหน่วยงาน หรือองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่บ้านห้วยขมนอก เช่น ในด้านงบประมาณ กล้าพันธุ์ไม้ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของอภิชาติ ใจอารีย์ (2559) ที่ได้ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาการจัดการป่าชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี ที่พบว่า ผู้มีส่วนร่วมภายนอกชุมชน มีบทบาทหลักในการสนับสนุนเชิงวิชาการ งบประมาณ และนโยบายภายใต้หลักการทำงาน คือ การเคารพคนและชุมชน นอกจากนั้นหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่บ้านห้วยขมนอกยังมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินกิจกรรมการจัดการทรัพยากรป่าไม้

ของชุมชนบ้านห้วยขมนอก รวมถึงการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจัดการทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ วิษณุ ทรายแก้ว และคณะ (2560) ได้ศึกษาพัฒนาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชนที่ยั่งยืนของประชาชนบ้านยางโพรง ตำบลปากหมาก อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่พบว่า มีวางแผนร่วมกันแก้ปัญหาโดยชุมชน จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ปัญหาและอุปสรรคการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนบ้านห้วยขมนอก แม้จะมีหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ แต่ยังปัญหาการเข้าถึงบริเวณ/สถานที่สำคัญของชุมชนที่เข้าถึงยากและยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างจริงจัง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อธิฤทธิ์ แป๊ะประภา (2561) ที่ได้ศึกษาการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษาป่าชุมชนหนองฮี ตำบลเสื่อเต่า อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม ที่พบปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาป่าชุมชนในด้านงบประมาณสำหรับการพัฒนา ปรับปรุงถนนลูกรังรอบป่า เพื่อเป็นเส้นทางเดินเท้าหรือรถจักรยานยนต์ใช้ตรวจตรารอบป่าให้มีความสะดวกสบายขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาและการอภิปรายผลมาทั้งหมด จะเห็นว่าการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในสังคมพหุวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย สามารถสรุปเป็นความคิดรวบยอดให้เห็นถึงองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยที่ชี้ให้เห็นถึงกระบวนการสำหรับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในสังคมพหุวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยขมนอก ซึ่งมีการประชุมร่วมหาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ร่วมกัน และแต่ละกลุ่มได้มี ตัวแทนเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน นอกจากนั้นสิ่งที่สำคัญมีการจัดตั้งกลุ่มหรือเครือข่ายการจัดการทรัพยากรป่าไม้ มีกฎระเบียบในการเข้าใช้พื้นที่ป่า การวางแผนเพื่อร่วมหาแนวทางเพื่อการจัดทำปฏิทินชุมชน เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และการสร้างแผนงานประจำปีโดยใช้ปฏิทินชุมชนที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ มีกิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการป่า ทั้งหมด 10 กิจกรรม ในแต่ละกิจกรรมได้ระบุช่วงเวลา กลุ่มเป้าหมาย และแนวทางการดำเนินกิจกรรม โดยกลุ่มเป้าหมาย มี 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) สมาชิกชุมชน 2) กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ/ไม่เป็นทางการ แกนนำกลุ่ม 3) กลุ่มครัวเรือน กลุ่มอาชีพ กลุ่มสตรี กลุ่มบุรุษ และ 4) กลุ่มเด็กและเยาวชน มีแนวทางการดำเนินการโดย 1) การใช้หลักความเชื่อของแต่ละศาสนามาปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมตามแผนการจัดการ 2) การสร้างการมีส่วนร่วมภายในครอบครัว ภายในชุมชน และระหว่างชุมชน

ในการดำเนินกิจกรรมตามแผนการจัดการ และ 3) การกำหนดขอบเขต การออกกฎระเบียบชุมชน ในการดำเนินกิจกรรมตามแผนการจัดการอย่างมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน องค์กร หน่วยงานของรัฐ

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการขับเคลื่อนกระบวนการเสริมคุณค่าการจัดการ ทรัพยากรป่าไม้ในสังคมพหุวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยขมนอก ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัด เชียงราย ซึ่งมีข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1.1 หน่วยงาน หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องได้เห็นถึงความสำคัญและการสนับสนุนในการ จัดการทรัพยากรป่าไม้ของพื้นที่ที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรม

1.2 ผู้นำชุมชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีสร้างแรงจูงใจเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ตระหนัก และมีความสุขในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนตามปฏิทินชุมชน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาถึงภูมิปัญญา องค์ความรู้ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะช่วยให้เกิดความเข้าใจ ในระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้น และจะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนบ้านห้วยขมนอก ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 การมุ่งเน้นถึงกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งในปฏิทินกิจกรรมจะช่วยให้เข้าใจถึง กระบวนการของแต่ละกิจกรรมได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นและสามารถแก้ไขปัญหาการจัดการได้ตรงเป้า มากยิ่งขึ้น

2.3 การประเมิน ติดตามผลการดำเนินงานของกิจกรรมทั้ง 10 กิจกรรมตามปฏิทิน ชุมชนจะช่วยให้ได้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหา/อุปสรรค หรือการสนับสนุนที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- จักรพงษ์ พวงงามชื่น และคณะ. (2556). การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนใน การจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาบ้านทาปาเปา ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัด ลำพูน. วารสารวิจัยและพัฒนา มจร., 36(2), 215-234.
- ธีรฤทธิ์ แป๊ะประภา. (2561). การจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษาป่าชุมชนหนองฮี ตำบลเสือเผ่น อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม. วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย. 8 (ฉบับพิเศษ), 29-39.

ธีรวุฒิ เอกะกุล. (2542). ระเบียบวิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. อุบลราชธานี: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี.

พิมจันทร์ แสงจันทร์และคณะ. (2557). รูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง จังหวัดชัยนาท. วารสารจันทร์เกษม, 20(39), 19-28.

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2554). ทรัพยากรป่าไม้. เข้าถึงได้จาก web.ku.ac.th/schoolnet/snet6/envi2/forest/forestn.htm.

มูลนิธิสืบนาคเสถียร. (2561). รายงานสถานการณ์ป่าไม้ไทย 2560-2561. เข้าถึงได้จาก www.seub.or.th/document/สถานการณ์ป่าไม้ไทย/รายงาน-สถานการณ์ป่าไม้.

วิชญ์ ทรายแก้ว และคณะ. (2560). พัฒนาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชนที่ยั่งยืนของประชาชนบ้านยางโพรง ตำบลปากหมาก อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 4(2) 273-290.

สมคิด ปัญญาดี. (2556). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ป่าไม้และการมีส่วนร่วมของชาวเขาเผ่าปกากะญอ ตำบลแม่่นาจร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์ปริญญาหลักสูตรการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุลียา อัมมวงศ์ และคณะ. (2560). การเสริมสร้างความรู้ และความตระหนักในการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้แก่เยาวชน โดยการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียน บ้าน และวัด : กรณีศึกษาเยาวชนโรงเรียน บ้านโนนสมบูรณ์ เมืองบอлицันแขวงบอลิคำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วารสารบัณฑิตศึกษา, 14 (65), 95-96.

อภิชาติ ใจอารีย์. (2559). กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาการจัดการป่าชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, 36(1), 111-136.